

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Предпринимательство в конце XX века. – Дынкин А.А., Стерлинг А.Р., Тулин И.Б. и др. – М.: Наука, 1992. – 321 с.
2. Сей Ж.-Б., Бастиа Ф. Трактат по политической экономии. Экономические софизмы. Экономические гармонии. – М.: Дело, 2000. – 232 с.
3. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе: Пер. с англ. – 4-е изд. – М.: Дело ЛТД, 1997. – 720 с.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Соцэ-гиз, 1962. – 736 с.
5. Маршалл А. Принципы политической экономии: Пер. с англ.: В 3-х т. – М.: Прогресс, 1993. – Т.1. – 293 с.
6. Кларк Дж.Б. Распределение богатства: Пер. с англ. – М.: Гелиос АРВ, 2000. – 368 с.
7. Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия. – МЭиМО. – 1989, № 12.
8. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – Державний комітет статистики України. – Київ: Консультант, 2005. – 588 с.
9. Макконнелл К., Брю С. Экономикс, - Т.2, М. – Республика – 1992, - 400 с.
10. Статистичний щорічник України за 2003 рік. Державний комітет статистики України. – Київ, Консультант. 2004. – 631 с.
11. Закарпаття 2000. Статистичний щорічник. Ужгород. – 2001, - 628 с.
12. Манько В. В очікуванні СОТ. – Дзеркало тижня. – 10 грудня 2005. - № 48.
13. Конституція України. – Київ: Українська правнича фундація, 1996. – 63 с.
14. Онішук М. Мораторій на відчуження землі як результат чотирнадцяти років земельної реформи в Україні. – Голос України. – 5 жовтня 2005. - № 187.
15. Манько В. Скільки коштуватиме гектар через рік - ? – Дзеркало тижня. – 24 грудня 2005. - № 50.
16. Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року.” – Голос України. – 16 листопада 2005. - № 217.
17. Карпенко О. Розірвати зачароване коло. - Сільські вісті. – 18 жовтня 2005. - № 121
18. Малолеткова О. Земля стала приватною власністю. – Урядовий кур’єр. – 6 січня 2006. - № 3.

УДК 334.72

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Рибчак В.І.

У статті проаналізовано основні етапи побудови механізму державної підтримки підприємств малого бізнесу як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Розкриті основні складові системи державного регулювання малого підприємництва. Досліджено умови розвитку здійснення підприємницької діяльності на сучасному етапі становлення ринкової економіки в Україні. Виявлено особливості функціонування підприємницьких структур в Україні. Запропоновано шляхи активізації підприємницької діяльності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Кількість бібліографічних посилань – 4, мова – українська.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, державне регулювання.

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку економіки України прискорення економічного зростання у значній мірі залежить від підприємств малого бізнесу. Досвід розвинутих країн світу засвідчує, що підприємництво є найпрогресивнішою системою ведення господарства незалежно від соціально-економічного устрою суспільства. Саме тому дослідження процесу формування механізму державного регулювання

малого підприємництва є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку.

Дослідженню різних аспектів державного регулювання підприємницької діяльності присвячені праці багатьох вчених-економістів: М. Чумаченка, К. Кривенка, А. Гальчинського, Ю. Пахомова, Ю. Палкіна, В. Савчука та ін. Так, в працях [1], [2] значна увага приділяється питанням подальшої дерегуляції підприємницької діяльності. Разом з тим, в опублікованих працях недостатньо досліджено питання формування механізму державного регулювання діяльності підприємств малого бізнесу.

Рибчак Віталій Іванович, к.е.н., доц., декан економічного факультету Уманського державного педагогічного університету, тел. (804744)52080

Метою статті є аналіз діючої системи державного регулювання розвитку малих підприємств в Україні та її регіонах.

Застосовано методи системного та статистичного аналізу, визначення прямих і зворотних зв'язків між економічними явищами для дослідження основних напрямів формування механізму державного регулювання підприємств малого бізнесу.

Структура статті визначається необхідністю послідовного дослідження зміни інструментів державного регуляторного впливу на розвиток малого підприємництва. Основна частина роботи присвячена визначенню ролі малого підприємництва в умовах трансформаційного періоду розвитку економіки України. Також у статті визначені найбільш характерні проблеми сучасного етапу розвитку малих підприємницьких структур та, на їх основі, запропоновано групи методів державного регулювання, вплив яких дозволить активізувати розвиток малих підприємств на Україні.

1 ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ МАЛИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇХ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ КРАЇНИ

Підприємництво є самостійною ініціативою господарської діяльності громадян або юридичних осіб, яка спрямована на отримання прибутку. Ця діяльність здійснюється від їх імені, на власний ризик та за їх особистою майновою відповідальністю. Вона характеризується науково-технічною, комерційною та організаційною творчістю і новаторством. Оскільки це багатогранна категорія, в її основу покладено такі ознаки [1, С.218-219]: свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень; постійна наявність фактору ризику; орієнтація на досягнення комерційного успіху; інноваційний характер діяльності.

З такими визначеннями пов'язані основні функції підприємництва як організаційно-економічного та соціально-психологічного явища: виробнича, економічна і соціальна. Крім того, виділяють ще організаційну, ресурсну та творчу функції.

Визначаючи місце і роль підприємництва в економічній системі взагалі, не можна забувати і про те, що воно формує цілісність та ефективність впливу на розвиток цієї системи. Отже, виходячи із названих функцій підприємництва, можна окреслити основні напрями його впливу на економічну систему країни, а саме:

1. Розвиток підприємництва впливає на зміни структури економіки, оскільки воно завжди орієнтує суб'єктів господарювання на розвиток нових перспективних напрямів господарської діяльності, віддача від яких обіцяє принести успіх і посилює конкурентну боротьбу між виробниками. Останній фактор стимулює господарську активність, веде до швидкого оновлення асортименту продукції, поліпшення її якості. Одночасно, конкуренція

приводить до зниження витрат виробництва, і, відповідно, - цін на ринку.

2. Підприємництво виступає каталізатором економічного зростання, оскільки його розвиток супроводжується посиленням конкуренції, що стимулює інвестиційну діяльність та створення нових підприємств. Інвестиції сприяють зростанню як сукупного попиту, так і сукупної пропозиції, тобто прискоренню темпів економічного розвитку суспільства.

3. Сутність підприємництва направлена на вирішення такої важливої соціальної проблеми, як підвищення рівня зайнятості працездатного населення, зростання попиту на робочу силу за рахунок створення нових підприємств.

4. Підприємництво сприяє раціональному використанню усіх видів ресурсів, оскільки здійснюється в умовах постійного ризику, а отже існує нагальна потреба в економії ресурсів, що вимагає від підприємця детального аналізу прибутковості проектів, відповідального ставлення до використання матеріальних, фінансових та людських ресурсів.

5. Підприємництво забезпечує високі стимули до ефективної праці через усвідомлення свободи у своїй діяльності та отримання особистої користі.

6. У підприємстві великого значення набуває соціальний аспект, суть якого полягає у формуванні нового типу мислення, нового класу людей, здатних до самореалізації, високої відповідальності за свої вчинки, без чого суспільство не може бути демократичним.

Відповідно до обсягів господарського обороту та кількості працівників (незалежно від форми власності) підприємства поділяються на малі, середні та великі. Однак критерії, за якими вони відносяться до тієї чи іншої категорії, у різних країнах неоднакові. Малими в Україні визнаються підприємства, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні [3].

Основними характерними ознаками малих підприємницьких структур є: невелика чисельність працівників; гнучкість, здатність оперативного реагувати на зміни ринкової кон'юнктури; швидке оновлення та кількісне зростання; антимонопольна спрямованість; високі темпи впровадження нововведень. Крім того, як показує практика багатьох країн світу, вони сприяють демократизації ринкових відносин та пом'якшенню соціальної напруги в суспільстві, забезпечують необхідні умови для структурних змін в економіці. Останнє обумовлене тим, що малий бізнес є фактором формування та розвитку попиту і пропозиції, створення додаткових робочих місць.

Малий бізнес є могутнім сектором економіки розвинутих держав, а отже й динамічним фактором відтворення економічної системи. Нині в світі на ці

структури в середньому припадає 50% валового національного продукту і чисельності зайнятих, 30% інвестицій та товарного експорту. Тому їх можна розглядати як інструмент економічного добробуту і безпеки будь-якої держави, оскільки чим більше приватних власників, тим міцніша соціально-економічна стабільність суспільства.

Малий бізнес заповнює в основному ті сектори ринку, які через обмеженість розміру не становлять комерційного інтересу для великих підприємств. Основними напрямками діяльності малих підприємницьких структур є: швидка організація випуску товарів широкого споживання, які користуються підвищеним попитом; організація виробництва товарів і надання послуг міжгалузевого призначення, створення широкої торговельної мережі; швидке та ефективне освоєння нових досягнень НТП шляхом організації виробництва різних інструментів, приладів, матеріалів, унікального устаткування, дослідних зразків нової продукції на базі передових науково-дослідних робіт; надання науково-консультаційних та інших послуг. Однак в Україні через відсутність висококваліфікованих фахівців і належної законодавчої бази гальмується розвиток приватного науково-консультаційного підприємництва.

Ще однією особливістю малих підприємств є орієнтація переважно на індивідуальний попит, вузьке коло покупців із специфічними вимогами до якості і корисності товарів та послуг. Поява нових споживчих товарів значно розширила сферу діяльності малих підприємницьких структур. Малий бізнес швидко закріплюється у роздрібній торгівлі. Цьому сприяє територіальна наближеність до споживачів і безпосередній контакт продавця з покупцями.

2 МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В Україні сектор малого бізнесу формується з 1988-1989 рр. після прийняття закону про кооперативи. Цей період був найбільш динамічним у становленні малих підприємницьких структур. З одного боку, відбувався прискорений розвиток виробництва дефіцитних споживчих товарів, сфери найрізноманітніших побутових послуг, роздрібної торгівлі, громадського харчування тощо, а з іншого – малі підприємства відіграли роль каналів, за якими здійснювався рух ресурсів державних підприємств у тіньову економіку.

У 1991 р. прийнято Закон України "Про підприємництво", який визначав для державного регулювання 11 видів підприємницької діяльності через застосування дозволів (ліцензій). Попередньо встановлений перелік видів діяльності, що підлягали ліцензуванню, протягом 1991-1997 рр. розширений до 112 видів діяльності та майже 1000 видів робіт.

Останнім часом з прийняттям Господарського кодексу України активізувався зворотній процес – дерегулювання підприємницької діяльності.

У червні 2005 р. Верховною Радою прийнято у першому читанні проект Закону "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" [4], спрямований на упорядкування дозвільних процедур. З прийняттям цього Закону, всі дозвільні документи, отримання яких не передбачено законами, скасовані; наведений вичерпний перелік документів, який необхідно подати суб'єкту господарювання для одержання документу дозвільного характеру; визначено платність або безоплатність видачі документа дозвільного характеру; наведений вичерпний перелік підстав для відмови у видачі та анулювання документа дозвільного характеру та строк прийняття рішення про видачу або відмову у видачі документа дозвільного характеру встановлюватиметься виключно законами.

З метою забезпечення дотримання принципів державної регуляторної політики щодо форм та рівня державного регулювання господарських відносин реальним потребам і вимогам ринку, прискорення перегляду діючих регуляторних актів прийнято Указ Президента України "Про деякі заходи щодо забезпечення здійснення державної регуляторної політики" (від 01.06.05 № 901) [4], відповідно до якого центральними та місцевими органами виконавчої влади створено робочі групи, якими проводиться прискорений перегляд регуляторних актів на відповідність принципам державної регуляторної політики.

Необхідність урядової підтримки малого бізнесу пов'язана, в першу чергу, із ситуацією, що склалася в економіці країни: близько 3 млн. осіб нині не мають постійної роботи і живуть за рахунок випадкових заробітків. Саме ця категорія громадян, займаючись підприємницькою діяльністю, могла б самостійно, тобто без державної допомоги, забезпечити себе засобами для проживання, зняти напругу на ринку праці і, тим самим, сприяти вирішенню нагальних соціальних проблем. Однак для здійснення національної програми необхідно створити ефективний механізм фінансування. Лише за цієї умови вдасться досягти збільшення загального вкладу малого підприємництва у ВВП до 20%. Нині ж малі підприємницькі структури України виробляють лише близько 10% загального обсягу продукції. Навіть порівняно з країнами Центральної Європи це дуже низький показник, оскільки питома вага малого бізнесу там досягає 30% і більше.

Політика Уряду України спрямовується на створення рівних умов для здійснення підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання. У першу чергу це стосується радикального спрощення процедури започаткування підприємницької діяльності, створення умов для вільного доступу до всіх сегментів ринку за єдиними правилами, гарантування всім суб'єктам підприємницької діяльності захисту їх законних прав та інтересів у відносинах з іншими суб'єктами та органами влади.

Найбільш характерними проблемами нинішнього етапу розвитку малих підприємницьких структур є наступні:

1. Недосконале і неналежне державно-правове регулювання малого бізнесу. Останній фактор нині має велике значення. Так, наприклад, при проведенні Державним комітетом підприємництва України широкого опитування громадян – 80% респондентів заявили, що хотіли б започаткувати свою справу, але не знають, як відкрити рахунок у банку, скласти бізнес-план, налагодити відносини з контролюючими органами.

2. Не всі підприємці-початківці мають стартовий капітал, налагоджені контакти з банками для отримання кредитних ресурсів. Сучасна економічна ситуація в Україні не передбачає надання суттєвої державної фінансової допомоги малим підприємницьким структурам. Разом з тим досвід багатьох країн переконливо доводить необхідність та виправданість таких процесів. Так, наприклад, у Польщі з метою розвитку малого підприємництва на навчальні бізнес-програми, створення бізнес-інкубаторів держава щорічно виділяє близько 400 млн. доларів США.

4. Рівень довіри до судових органів з боку суб'єктів малого підприємництва дуже низький, що негативно впливає на бажаючих працювати у сфері підприємництва. Так, наприклад, в Україні 70% бізнесменів намагаються вирішити проблеми, які виникають, не через судові інстанції, а шляхом налагодження відносин з контролюючими органами.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна виділити наступні групи методів, вплив через які дозволить активізувати розвиток малих підприємницьких структур: нормативно-правові, фінансово-страхові та соціально-психологічні.

Нормативно-правові методи розробляються державними та місцевими органами влади, фінансуються переважно з бюджету, поділяються на методи прямого і опосередкованого втручання держави у діяльність підприємницьких структур. Пропонується звести до мінімуму пряме втручання (регулювання підприємницької діяльності, контроль за діяльністю малих підприємств за умови непорушення законодавства) і максимізувати опосередковане (надання пільг кредитно-фінансовим установам, які займаються кредитуванням підприємницьких структур).

Фінансово-страхові методи спрямовані на створення сприятливого кредитного середовища для

розвитку підприємницької діяльності. Для їх ефективності необхідно розробити механізм взаємодії держави і недержавних кредитно-фінансових структур, сприяти їх створенню і залученню до вирішення проблем малого бізнесу. Особливої уваги заслуговує формування доступної інформаційної бази даних про наявні джерела фінансування, умови отримання кредитів, вимоги до позичальників, забезпечення доступності кредитів, їх дешевизни тощо.

Асоціації підприємців, які створюються на добровільних засадах, сприяють концентрації фінансових ресурсів на основі залучення фондів грошового ринку і розміщення їх у вигляді позик серед підприємців. Асоціації здійснюють роботу за різними організаційними формами і принципами. Умови роботи підприємницьких структур в Україні потребують вибору таких форм об'єднань підприємців, ефективність дії яких підтверджена багаторічним досвідом інших країн і які мають економічне підґрунтя для роботи в наших умовах. Серед перспективних форм можна виділити:

- пайові інвестиційні фонди;
- кооперативну систему кредитування, що є власністю банків та асоціацій у формі кооперативів;
- кредитні спілки, що є неприбутковими фінансовими інституціями, об'єднують їх вільні кошти для надання взаємодопомоги, працюють (на відміну від банків) із великою кількістю клієнтів та невеликими капіталами;
- галузеві асоціації;
- регіональні центри підтримки підприємництва, що функціонують на комерційних засадах, акумулюють кошти, виконують функції гаранта і посередника між підприємствами і кредитно-фінансовими установами.

Асоціації підприємств не є альтернативою банківським установам, а структурою, що ефективно працює паралельно. Створення і робота асоціацій повинна відбуватись під контролем держави.

Поряд із створенням різних кредитних організацій для розвитку підприємництва в Україні необхідно формувати мережу кредитно-фінансових послуг. Розвиток системи послуг повинен мати стабільну законодавчу базу. У поєднанні із державною підтримкою розглянуті заходи створять необхідні умови для розвитку підприємництва в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Політична економія: Навчальний посібник /К.Т. Кривенко, В.С. Савчук, О.О. Беляєв та ін.; За ред. д.е.н., професора К.Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001. – 508 с.
2. Добрынин А.И., Тихолиз А.П. Малый бизнес – потенциал конструктивного экономического роста //Вестник Саратовского государственного университета. – 2003. - №6. – С.13.
3. Господарський кодекс України: Офіційний текст. – К.: Кондор, 2003 – С. 41-42.
4. <http://www.dkrp.gov.ua>